Quaderns de la Selva, 6
1993

CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS

La baronessa de Santa Coloma de Farners i el municipi, en pugna per la llibertat d'elecció del batlle (s. XVII-XVIII) *

MANEL GÜELL JUNKERT

A mitjans segle XVIII els veïns de Santa Coloma de Farners veuen qüestionat llur dret a intervenir en el nomenament del batlle mitjançant la presentació prèvia d'una terna al baró. Era un dret que havien adquirit els seus avantpassats uns 150 anys abans, juntament amb molts altres drets que dinamitzaren la seva participació en el govern local. Des de l'establiment del règim borbònic, els regidors del comú no van fer ús del dret en qüestió i aquest va prescriure. Això provocà la interposició d'un plet, el desenvolupament del qual resulta d'un gran interés per a la història institucional del municipi.

SANTA Coloma de Farners no va ser una excepció que escapés a la decadent dinàmica sòcio-política d'època moderna. A primeries del segle XVII el baró de la vila, Carles de Vilademany i Cruïlles (òlim d'Oms i d'Agullana) devia estar aclaparat pels dèbits contrets per la seva família (o per ell mateix), perquè altrament mai no s'hauria després d'unes prerrogatives tan inherents a la seva responsabilitat governamental com a senyor de la vila,[1] com tot seguit veurem que va fer.

El privilegi baronial de 1609

A començaments de 1609 Vilademany arribà a un acord amb els seus vassalls, pel qual els atorgava un seguit de privilegis que els va permetre ampliar considerablement l'autonomia de govern local. Segurament, d'una manera oficiosa, ja els devien exercir.

L'acord es va materialitzar el 22 de febrer de 1609, mitjançant una

* Arxiu de la Corona d'Aragó, secció Reial Audiência, sèrie Plets Civils, núm. 7085.

1. Els Vilademany ostentaven la jurisdicció senyorial de Santa Coloma de Farners, tanmateix, la propietat directe de les terres, se la repartien amb els Farners (antics senyors de la vila) i el priorat de Sant Pere, els quals en posseïen la major part, Jaume CUBARSÍ, «Aproximació a un estudi sobre la propietat de la terra en el terme de Sta. Coloma de Farners (s. XVI-XVIII)», *Quaderns de la Selva*, 4, 1991, p. 50 i 51.

súplica que van adreçar-li: Pere Ranyo i Llorell, negociant, Joan Tordera i Moner, sastre, i Pau Moner i Salvi, pagès, com a síndics representants dels habitants de Santa Coloma de Farners.

El caràcter de donació o de privilegi es palesa clarament. El document es composa de tres parts. Comença amb un preàmbul on s'amenaçava amb una emigració general de vilatans si hom no redreçava la situació que patien. Els suplicants exhortaven el seu senyor a prendre les mesures de bon govern que fessin possible el redreç. A continuació seguien trenta-tres capítols o punts, que ens estarem de dir-ne peticions, perquè en alguns casos eren responsabilitats a les quals els mateixos colomencs s'obligaven. En realitat, hi ha més de quaranta punts, encara que només els primers trenta-tres estan numerats. La tercera part era una cloenda en què es verificava la donació,[2] i acabava amb les fórmules habituals per refermar el compliment del document, de no contravenir-lo a pena de 500 ducats.

La part més interessant és, no cal dir-ho, la dispositiva, de la qual només ens interessa el punt dissetè perquè estipulava el nomenament de batlle, causa i origen del plet subsegüent. L'ofici de batlle havia de ser triennal. Per a la primera elecció, s'havien d'insacular dotze persones de trenta anys «*de bon nom, vida y fama*» (sis ciutadans i sis pagesos del terme). S'havien de nomenar cada disset de gener, per Sant Antoni, i l'extracció havia d'anar a càrrec d'un minyó de set anys, i fer-se davant d'un notari que n'aixecaria acta. Els tres noms extrets «*fassan legitima terna*», i d'aquesta terna el baró elegiria el que hauria de ser batlle. No podia ser batlle aquell jurat que visqués en els bisbats de Girona, Barcelona o Vic, i en cas de defunció del batlle, seria substituït pel jurat en cap, i subsidiàriament, pel jurat segon, i després pel tercer; fins al proper exercici, detentarien tot el poder i gaudirien de les prerrogatives pròpies del càrrec. En el punt següent, el batlle nomenat jurava el dia

2. «*Per nos et nostros heredes, et successores quosqumque praesentes atque futuros, ac de nostre certa ciencia deliberate atque consulta predicta omnia, et singula privilegia gratias est concesione per nos, ac praedecessores nostros (...) dictis qui universitatibus ac singularibus personis earumdem et eujuslibet eorum insolidum concessos et indultos dequibus capitulum trigessimun tertium ex capitulis superius incertis mentio habentur, laudamus, aprobamus, ratificamus et confirmamus, et qualenus opus sit de novo concedimus nostre que hujusmodi laudationi, approbationis, ratificationi, ac confirmationis muniminent presidio roboramus.*» El document es troba reproduït en el plet dins d'una numeració decreixent, entre els folis 152-124.

de Carnestoltes, servir amb lleialtat els interessos de Santa Coloma de Farners, i pel següent, el dinovè, es relacionaven les característiques que podien inhabilitar un candidat per a l'esmentat càrrec: que no hagués purgat taula (passat comptes), que no fos natural de la vila o no hi hagués viscut d'ençà de cinc anys. El seu salari i emoluments es fixaven a través de dietes, i per Sant Joan Evangelista (set de desembre) es revisarien les insaculacions (punts vintè i vint-i-unè)

En definitiva, i a grans trets, Carles de Vilademany permetia que el comú de la vila colomenca introduís i oficialitzés la fórmula de govern local que jurídicament prevalia al país i que era habitual en moltes de les ciutats d'arreu del Principat. A través del mateix document d'atorgament, hom regulava els detalls més específics de la trama pròpia d'aquest món, i n'estructurava el funcionament.

En realitat els privilegis atorgats no eren gaires. La gran majoria dels punts es limiten a apuntalar aquestes concessions reials, que, insistim-hi, som del parer que a la pràctica, d'una manera o altra, ja devien exercir-se. Als colomencs només els devia faltar una oficialització que les legitimés, i, encoberta a manera de súplica, el seu baró senyorial els va satisfer.[3]

En contrapartida, els particulars de Santa Coloma de Farners van desembossar 1.400 ll. L'acord, que avui ens pot semblar una mica indigne i poc ètic, també degué tenir la mateixa aparença en el segle XVII. De fet, no ens hauríem assabentat d'aquest pagament si hom no l'hagués retret en un dels capítols del plet que enfrontarà, més endavant, uns i altres: «*De lo que se infiere que dicho Don Carlos de Vilademany Señor Jurisdiccional de la expressada villa en el año 1609 concedió, o por mejor dezir, vendio á la misma universidad la facultad de hazer terna a propuesta para Bayle de dicha villa*».[4] El 16 de febrer li havien signat debitori, el 22 següent era la data del document i el 23 Vilademany signava carta de pagament per 956 ll. i 5 sous, a compliment de les 1.400 ll., les 443 ll.

3. La decadència de la jurisdicció baronial es palesava amb aquest tipus de concessions, cada cop més corrents: «els barons es trobaven limitats, quant al nombre, requisits, duració, competència, etc., de llurs oficials, com en tot, pels privilegis expressos o adquirits per costum immemorial de què fruïen els municipis. Una de les limitacions més freqüents era que el baró hagués de designar el batlle i el jutge ordinari d'una terna presentada pel Consell local», Víctor FERRO, *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Eumo, 1987, p. 148.

4. Al·legats de Francisco Cavallé, procurador dels regidors de Santa Coloma de Farners, de 6 de març de 1761, f. 108-109.

restants quedaven consignades pels síndics sobre les pensions de diferents censals a què estava obligat Carles de Vilademany (400 ll.), més 43 ll. que els devia Geroni Roñé.[5]

Els antecedents del plet

Durant tot el segle XVII i començaments del XVIII, l'elecció de batlle s'efectuà com quedava estipulat. Els regidors insaculaven una dotzena de noms i n'extreien tres. Era la terna que posteriorment es presentava al baró perquè n'elegís el batlle.

Però l'any 1715 el règim polític i jurídic del país es trasbalsà. Les noves autoritats borbòniques imposaren una nova legislació i, dins d'aquest context canviant, es trastocaran les relacions jurídiques entre els vassalls i la monarquia. Aquesta, més absolutista que mai, tendirà cada cop més a passar per damunt de qualsevol altre poder intermedi. La decadència política de la classe nobiliària s'accentuarà d'una manera progressiva.

De moment, a més de la Nova Planta, hom va promulgar, el 6 de juliol de 1717, unes «*Reglas generales para todas las villas, lugares y pueblos de Cataluña*», que es publicaren a Santa Coloma el 8 d'agost següent. En el seu capítol segon, s'hi disposa que en aquells llocs on els barons no tinguessin l'absoluta facultat d'elegir batlles, sino a través de terna, per la «*fuerza de Privilegios, Concordias, contratos, usos y Costumbres*», el baró no podrà elegir batlle sinó amb la proposició prèvia, ja sigui verbal o per escrit. El decret acabava amb el sistema insaculatori, però respectava el dret de la comunitat a proposar batlle. Un cop elegit aquest, devia comunicar-se a la Reial Audiència i obtenir-ne l'aprovació dins d'un termini concret. Les autoritats es reservaven el dret de revocar el nomenament, cas en el qual s'havia de procedir a fer una nova proposta «*o bien segun las circunstancias del caso* [l'elecció de batlle] *quedará en arbitrio de nos y Real Audiencia el declarar que por aquella vez sea devuelta al Baron la Elección, para que la haga a su*

5. Sens dubte, els particulars de Santa Coloma de Farners havien fet un gran pas pel que feia a les llibertats de la comunitat, però s'ha d'admetre que, a la llum dels esdeveniments, la vila podia passar sense molts dels privilegis aconseguits. De fet, el caràcter de tramitació oficial de què estava impregnat el document de 1609 serà un aspecte que pesarà considerablement. Com podrem comprovar, els regidors de Santa Coloma de Farners faran ús dels privilegis, però no tindran cura d'observar fidelment els detalls que s'hi especificaven, i això ho aprofitarà la part contrària en la batalla jurídica que desencadena.

alvedrio» (sense deixar de reservar-se la facultat de vetar).[6]

Josep M. Torras i Ribé analitza l'esmentat Reglament de 1717, també sota la perspectiva que ens ocupa, tot extreient-ne quatre situacions tipològicament diferents sobre les relacions entre el senyor i els seus vassalls per a l'elecció dels oficials municipals. En els casos en què l'elecció estava pactada i el baró escollia d'entre una terna o proposta de la vila, es mantenia aquest dret, però passarien a exercir-lo únicament, el batlle i els regidors cessants. La Reial Audiència sempre n'havia d'estar informada.[7]

Les últimes ternes que aprovà el consell municipal foren les de 1706, 1709 i 1713.[8] A partir d'aquell moment, malgrat que la disposició filipista no alterava el dret de la comunitat de proposar batlle, hom no tornà a exercir aquesta facultat mai més. Amb el nou règim borbònic, els barons de Santa Coloma de Farners, llavors els Bournonville, adquireixen una rellevància política considerable dins de l'engranatge filipista. Francesc de Bournonville i de Perapertusa va veure elevat el seu títol de baró de Rupit a marqués, i l'any 1718 era nomenat Regidor perpetu del primer consistori borbònic de l'ajuntament de Barcelona.[9] Aquest éxits polítics devien encoratjar-lo en les sempre difícils relacions amb els vassalls de les seves senyories. Així ens expliquem que l'any 1725 intentés arrabassar el dret de proposta pel nomenament de regidors als pobles de la seva baronia d'Orcau, per tal de poder fer els nomenamets ell directament.[10]

El 22 de maig de 1734, el seu fill i successor Francesc-Salvador de Bournonville feia publicar un pregó a Santa Coloma de Farners pel qual s'atribuïa la potestat de nomenar batlle sense concurrència dels regidors

6. Certificat de 16 de febrer de 1761 del notari reial Josep Guixeras; f. 113.

7. Josep M. Torras i Ribé, *Els municipis catalans a l'Antic Règim. 1453-1808*, Curial, 1983, p. 212. Encara tenien sort d'haver seguit aquesta modalitat en el nomenament d'oficials municipals, ja que aquesta normativa preveia que els municipis que podien elegir directament els seus governants, sense que el baró hi tingués cap intervenció, quedaven assimilats a les jurisdiccions reials, i els nomenaments passaven automàticament a ser competència de la Reial Audiència.

8. F. 190 (numeració inversa en el revers). La segona terna va constituir-se entre Miquel Vilar, Salvador Massaneda i Isidre Llirinós, i fou triat Isidre Llirinós com a batlle. En la terna de 1713 figuraven Pere Cruhet, Salvador Sala i Esteve Font, i el baró va elegir Salvador Solà.

9. Armand de Fluvià, "Indice de los cargos y empleos del antiguo ayuntamiento de Barcelona", *Documentos y estudios. Aportaciones a la Historia Económica y Social de la Ciudad*, XIII, Instituto Municipal de Historia de Barcelona, 1964, p. 193.

10. J.M.Torras, *Els municipis...*, p. 214.

del lloc.[11] El començament del plet podia haver arrancat, molt possiblement, d'aquesta atribució aparentment il·legítima. Tanmateix, no ens consta que fos així, ni que els regidors protestessin per via judicial en aquella avinentesa. Tindrien temps per penedir-se de la seva abúlia.[12]

La causa del plet

Dels Vilademany, a principis del segle XVII, la baronia de Santa Coloma de Farners va passar als Perapertusa, i d'aquests, sempre per heretament familiar, als Bournonville, ducs de Risbourg. L'últim d'aquests, el suara esmentat Francesc-Salvador de Bournonville, moria el 13 de novembre de 1751, deixant com a hereva la seva neboda, Josepa de Pons de Mendoza.[13]

Amb la baronessa es desfermà l'escàndol. Un dels seus primers actes va ser nomenar batlle, i no podia estar més desencertada, perquè el nomenament va recaure en Narcís Font, el botiguer al qual havia delegat poders junt amb Dalmau de Farnés i el notari Josep Guixeras per a l'acte de possessió. Font era familiar del Sant Ofici, home de confiança de la baronessa i cunyat del notari Guixeras.[14] Aquest tenia poder per impedir als veïns que anessin a altres escrivanies, i ara el batlle li faria costat i farien minvar la capacitat dels particulars i dels regidors d'usar dels seus drets: «*toda la repugnancia del cumplimiento d.esta justicia nace segun tienen entendido los suplicantes de que el jurisdiccional quiere elegir a Narciso Font tendero de dicha villa y familiar del Santo Officio, muy*

11. Al legats del procurador dels regidors de Santa Coloma, de 26 de febrer de 1755; tercera numeració, f. 10.

12. Pot fer la impressió que el dret a nomenar un càrrec municipal, encara que sigui el de batlle, no hagi de constituir una raó prou important per embolicar-se judicialment en un costós plet. Tanmateix, s'ha de tenir en compte que no era el mateix un batlle d'una ciutat gran, anul·lat per la funcionalitat d'un sòlid Consell, que el batlle d'una modesta localitat rural, context en el qual, el cap d'un executiu local, adquiria una especial rellevància; V. Ferro, *El Dret Públic*..., p. 124.

13. Josepa de Pons de Mendoza Perez de Pomar Bournonville Peraper-tusa Erill Orcau Vilademany Cruïlles Turell Cull Vallgornera i de Cabrera, era vídua del comte d'Aranda i ostentava els títols de comtessa de Robres, marquesa de Vilanant i Rupit, vescomtessa de Joc, baronessa d'Orcau i de Sant Genís, Rebovillet, Orcau, i senyora jurisdiccional de les viles de Tiurana, Villaplana, Taradell i Viladrau. Era «Grande de España» de primera classe. Nomenament de batlle de 21 d'agost de 1762, f. 187.

14. Entre 1724 i 1728, Esteve Font i Pons i Narcís Font i Pons figuraven com a propietaris del Mas Pararеda, terres sota domini directe dels Vilademany. Allí tenien, a més, un pou de glaç, junt a un torrent que els proporcionava aigua per a glaçar, J. Cubarsí, *Aproximació*..., p. 45.

affecto y procurador del jurisdiccional y cunyado de Joseph Guichera.»[15]

No sabem si fou prèviament, però suspitem que arran del desafortunat nomenament, els regidors van enviar terna a la baronessa. Aquesta no la va considerar, perquè pensava haver adquirit el dret de nomenar batlle sense concurrència de ningú, per consuetud, ja que feia molts anys que els regidors de Santa Coloma no usaven de la proposta de terna: «*supone que del thenor de la Real Cedula quedase la elección del jurisdiccional sin terna que dize que es lo que se hazia en el ultimo estado, causa grande admiración a los suplicantes, que alguna tal qual tollerancia, que han tenido sus antecessores puede obrar efectto suspensivo del derecho adquirido por la observancia tan antigua conservado por la Condesa en la demanda de la ultima Real Cedula (...) y mayormente quando desde la observancia de hazer propuestas no ha adquirido el jurisdiccional nuevo titulo para elegir sin ella.*»[16]

No hi ha dubte que aquest punt de fricció fou capital en el desenvolupament del contenciós, i que va augmentar la tensió que ja devia existir, tot situant l'afer en una dimensió de gravetat molt més preocupant.

Una sentència definitiva que no acaba amb el litigi

D'11 de febrer de 1754 era un primer decret a favor dels regidors,[17] el qual els va permetre presentar proposta pel nomenament de batlle l'any 1754 i també el 1755.[18] Però el 21 de juny següent, els procuradors de la baronessa introduïen nova causa a la Reial Audiència. No sabem si recurrien la sentència, o interposaven un nou plet, però fos com fos, les posteriors diligències de la causa figuren junt amb les que fins ara hem exposat, i cal suposar que l'afer era el mateix.

L'eficàcia dels advocats de la baronessa va ser, des de llavors, fulminant. El 23 de gener de 1755 la Reial Audiència fallava sentència reial de caràcter definitiu. Es donava la raó a la baronessa perquè pogués

15. F. 10, tercera numeració.

16. Efectivament, pels regidors, s'havia tolerat que fins llavors el baró nomenés el batlle sense terna, però per aquest, això constituïa un dret adquirit, encara que, com li retreia l'altra part, no l'hagués oficialitzat.

17. Al·legacions de Francesc Cavallé, procurador dels regidors, de 6 de març de 1761, f. 76.

18. Al·legacions de Jaume Dolorte, procurador de la baronessa de Santa Coloma de Farners, de 28 de juliol de 1755, f. 23-25 de la tercera numeració.

elegir com a batlle, entre les persones del terme, qui ella volgués. La principal consideració que havia incidit a favor de la baronessa havia estat el fet que en temps de l'anterior baró, Francesc-Salvador de Bournonville, aquest sempre va elegir batlle al seu lliure albir i sense terna.[19]

Abans de deu dies els suplicants (els regidors) havien de presentar-se davant del procurador de la Reial Audiència que presidia Francisco de Montero i escoltar la sentència. El document comminava els regidors a l'acatament i disposava que anar en contra d'aquella resolució suposaria multa de 500 florins.

La renúncia de 1759

Semblava la fi, però no ho era, perquè la documentació va seguir generant-se, almenys fins el 26 de setembre de 1764, data d'uns poders que figuren a l'última pàgina del plet.[20]

Ambdues parts recorrien a testimonis que fessin memòria de molts anys enrera. La baronessa, per a demostrar que des de 1715 no hi havia hagut ni ternes ni propostes, i els regidors, per a demostrar que n'hi havia hagut durant tot el segle XVII i començaments del XVIII. Els advocats dels regidors es feien forts darrera de dues cartes, una de 1673 i l'altre de 1682 en les quals el marquès de Rupit i comte de Joc (un Perapertusa) els reconeixia el dret de presentar terna per a l'elecció de batlle, ja que els la demanava per a procedir al nomenament. També tenien actes d'aprovació de ternes el 1674, el 1684 i el 1692.[21] Eren uns antecedents preciosos, que en al·legats molt posteriors veurem rebatuts per la part contrària amb força encert.

Però els regidors anaven succeïnt-se cada exercici, i els que exercien l'any 1759 no pensaven igual que els seus antecessors, perquè van renunciar formalment a seguir endavant amb el plet.

19. Un certificat de 30 d'abril de 1754, del notari Josep Guixeras acreditava la inexistència de cap antecedent de ternes presentades des de 1715 a 1750. Ben al contrari, elegia el baró i l'elecció requeia sobre la persona que a ell li semblava bé; f. 181, numeració al revers, decreixent.

20. Efectivament, després de la sentència reial de 23 de gener de 1755, consten encara diferents al·legacions: de 28 de febrer (dels regidors), de 28 de juliol (de la baronessa), de 22 de desembre (dels regidors), i cal pensar també en altres al·legats que hi deuen constar i nosaltres no hem examinat, a més, dels molts interrogatoris que s'hi intercal·len.

21. Al·legacions de Joan-Francesc Cavallé, procurador dels regidors, de 22 de desembre de 1755, f. 25 i ss. de la tercera numeració.

La feina seria pels que vindrien darrera, i sobretot pels advocats d'aquests, que ara havien de centrar el 'quid' de la qüestió a desacreditar l'esmentada renúncia. Per fer-ho, el procurador Francesc Cavallé, al.legava que calia haver fet la renúncia després d'una deliberació del comú de la vila, en què hi haguessin estat presents batlle i regidors en sessió plenària. També s'insistia en el fet que la renúncia l'efectuaren tres dels quatre jurats de la vila, i que per tant era un acord que no comptava amb la unanimitat. Finalment, s'arribava fins i tot, a desautoritzar els propis jurats a prendre una decisió com aquella, que afectava tant perjudicialment la comunitat.[22]

El 21 d'agost de 1761 hom atorgava a la Baronessa facultat per a nomenar síndics, o sigui, representants de la seva baronia en altres localitats o per a diferents afers. No deixava de tenir la seva conexió amb la causa que ens ocupa, i era un punt més a favor seu.

Sentint-se en una posició més forta, el procurador de la baronessa Joaquim Cuyàs, presentà, el 31 de març de 1762, uns al·legats en els quals considerava suficients els anys en què els regidors no havien exercit el seu dret de presentar terna, perquè aquest prescrivís, i no admetia que pogués anular-se una renúncia formalment efectuada. Pel que feia als antecedents de ternes presentades per la part contrària, argumentava que no havien observat la normativa estipulada en el mateix privilegi de 1609 (el qual, per cert, no deixaven de qüestionar, i en algun moment llegim «*careció la dicha escritura que llaman Privilegio*»). L'aprovació de la terna de 23 de febrer de 1709 no provava que existissin bosses insaculatòries, ni que dins hi constessin els noms de sis ciutadans i de sis pagesos del terme, ni que s'hagués produït el dia que requeria el privilegi, ni que, finalment, el nom elegit aquell any, Jaume Agustí, hagués estat realment nomenat batlle. De les ternes d'1 de gener de 1665, de 1682 i de 1691, podia denunciar igualment que no s'havien efectuat en la data estipulada, i també, pel que feia a la primera, que no hi van concórrer els regidors, sinó tots els habitants de Santa Coloma de Farners.[23]

22. La part contrària, la de la baronessa, ho tenia més planer. Tot i les suposades irregularitats a les quals s'aferrava el procurador Cavallé, sembla que la renúncia havia estat formalitzada convenientment i, per tant, el procurador de la baronessa només havia de defensar la «excepción littis finita», concepte jurídic contra el qual atacava incansable el procurador Cavallé. Vegeu, per exemple, les al·legacions del procurador dels regidors, Francesc Cavallé, de 6 de març de 1761, f. 106, de la tercera numeració.

23. Al·legacions de Joaquim Cuyàs, procurador de la baronessa, de 31 de març de 1762, f. 138-139, tercera numeració.

En definitiva, la part contrària en el litigi, la dels regidors, s'havia deixat marcar uns quants gols: la sentència reial i definitiva de 1755, la renúncia de 1759 i ara aquesta desfeta de 1762, per la qual perillava la veracitat dels antecedents de les ternes, que juntament amb el privilegi de 1609 constituïa tota la base de la seva defensa. Tot seguit podrem observar com la situació es posa cada cop més magre per als regidors i com la baronessa no tan sols se'n va sortint, ans es permet el luxe de fer-los la guitza.

El nomenament del sastre Avellanet

El 23 d'agost de 1763 la baronessa, a través del seu procurador Joaquim Cuyàs, nomenà un nou batlle, per descomptat, sense terna ni proposta del consistori de Santa Coloma de Farners. L'elecció recaigué en Joan Avellanet, un sastre en el qual la baronessa hi veia una «*persona en quien concurren las cualidades de fiel vassallo y capas e idoneo para este encargo*». No sabem fins a quin punt la diplomàtica documental requeria que s'hi afegís, en aquell document: «*Y ordeno y mando a los Regidores del Comun de ella y a los demas officiales particulares y otras qualesquiera Personas de su termino y Distrito, lo admitan, tengan, traten reputen y admitir, tener, tratar y reputar agan al dicho Juan Avellanet por tal Bayle de la citada mi villa de Sta. Coloma de Farnes*». El que sí resulta evident és que aquestes paraules esdevenien força desafortunades en un context com el que havia amanit el plet. Avellanet seria batlle, durant dos anys, amb efectes retroactius des d'1 de gener passat (1763), i fins el 31 de desembre de l'any següent (1764).[24]

Efectivament, al consistori de Santa Coloma de Farners no li va fer cap gràcia admetre aquell batlle, i en la sessió del següent dia 27, van manifestar al procurador Cuyàs la seva negativa taxativa d'acceptar-lo, perquè no havia estat nomenat mitjançant el tràmit previ de proposta o terna.

Aquesta insubordinació o conat de rebeldia, com hom vulgui entendre-ho, ja se l'esperava l'astut Cuyàs, que replicà decidit, tot emparat per la llei, per via executiva. El 2 de setembre següent va obligar a comparèixer els jurats de Santa Coloma de Farners que s'havien negat a acceptar Avellanet com a batlle (Jaume Jalpí, Joan Iglésies, Miquel Dalmau

24. F. 190-187, primera numeració, invertida.

i Salvador Molins), a casa de Carlos Ferrera, caporal de les Esquadres aquarterades a la vila. Un cop reunits, foren comminats a lliurar a Joan Avellanet «*una vara con puño de plata*», a pena de 500 florins. No cal dir que els regidors van cedir i que van lliurar la vara de batlle al sastre Avellanet, que tot seguit procedí a efectuar el jurament del càrrec.[25]

Com a comentari final d'aquest nou punt de fricció entre les parts del contenciós, direm que els regidors no van conformar-se amb la situació i que van afegir el desafortunat fet a la llista de greuges que treballaven dins del plet. L'1 d'abril de 1764, el notari Josep Guixeras, els expedia un certificat segons el qual, després d'examinar els llibres baptismals de la parròquia de Santa Coloma de Farners, des de 1690 fins a 1762, no hi havia trobat el bateig de cap individu amb el nom i cognom del batlle: Joan Avellanet.[26]

D'això s'ha de deduir que aquest no era natural de la vila i, per tant, els regidors tenien una arma per a qüestionar la legalitat del nomenament.

La fi

Resulta extremadament difícil poder concretar el punt cabdal d'un contenciós: la fi. Poques vegades apareix un document que doni per acabat un plet, ja sigui perquè sempre es recorria contra la darrera sentència (de manera que la sentència final, moltes vegades no figura a la part final del plet, si és que existia...), ja sigui perquè es posava fi a la causa per altres vies, per exemple, una llei de rang superior amb la promulgació de la qual deixava sense efecte la causa del litigi, o bé un acord o concòrdia entre les parts, de vegades formalitzat en una notaria aliena a la qüestió, etc.

En el nostre plet, ja hem explicat com després de la reial sentència de 23 de gener de 1755, hem continuat trobant al·legacions d'una i d'altra part. Amb tot, creiem que es tracta d'una resolució definitiva que

25. Al final del document consta la suma de les despeses que va ocasionar l'acte judicial (o «execució»): 72 ll. 1 sou 10 diners, –F. 183-182, primera numeració, invertida– segurament a càrrec de la part baronial. A la baronessa no li devia saber greu gastar, si amb això molestava els regidors, i amb ells, tot el poble de Santa Coloma de Farners que suposem darrera dels seus edils. I ho diem sabent que no seria la primera vegada que nomenava una determinada persona per a batlle, amb plena intenció de fastiguejar-los.

26. F. 189, numeració al final del plet.

ja no modificaria el parer de la justícia sobre aquell contenciós. L'últim document del plet és una procura de 26 de setembre de 1764. Així doncs, el litigi l'hauria guanyat la baronessa, que conservaria el dret de nomenar batlle sense terna ni proposta prèvia del comú de la vila.

Per les últimes al.legacions del procurador dels regidors Pau Bores (de 27 de gener de 1764 [27]), sembla percebre's una actitud de suficiència per part de la baronessa i del seu batlle, i una voluntat d'enrarir l'ambient i les relacions amb la part contrària. A uns al.legats que Bores va presentar el 18 de novembre de 1763 el procurador de la baronessa va replicar exposant una queixa totalment inconnexa amb la qüestió, on s'hi pot veure la intencionalitat de desviar l'atenció o d'enredar la troca. Bores creia que la baronessa no havia volgut evitar «*un incidente voluntario como se manifiesta por su insinuada inconexidad.*»

La baronessa es feia inaccessible als regidors i no contestava cap de les cartes que se li adreçaven. Bores va haver d'adreçar-se al prevere Marià Surges, el capellà de la baronessa, que se'l va treure del damunt deixant-li anar que «*no le viniese con xocaras, y de ello inferi quan lexos estava dicha Ilustre Baronesa de darse por satisfecha de mis Principales.*»

La baronessa es permetia el luxe d'esquivar-los, i segurament des de Barcelona movia les peces del seu joc per tal d'incordiar la població en la mesura de les seves possibilitats. La seva arma era, segons que sembla, el nomenament de batlles afectes que actuaven en perjudici de la vila amb total impunitat: «*A vista pues del referido desprecio que ha hecho la Ilustre Baronesa de la satisfaccion, que tan cortesmente le han dado mis Principales ser* [sic] *mal fundada quexa se haze patente la idea de diferir con este frivolo incidente el exbito de la presente causa por hallarse a punto de concluïrse, y lo seria sino lo impidiese dicha Ilustre Baronesa con sus contradicciones, y con esto assegura que el Bayle actual de dicha villa concluya su bienio por mas que despues con la Real Sentencia se declara nullo* (como lo pretenden mis partes) *el nombramiento que de el hizo la misma Ilustre Baronesa, y que en el entretanto tengan mas que sentir y sufrir todos los vezinos de aquella villa con el irregular modo de proceder de dicho bayle quien segun indica la citada carta obra desde su ingreso, por tenor y despique de la referida pretencion de mis Principales confiado*

27. F. 173-181, última numeració.

en el poder y valimiento de dicha Ilustre Baronesa como el mismo lo publica, diziendo que lo que ha hecho hasta ahora solo era empezar.»[28]

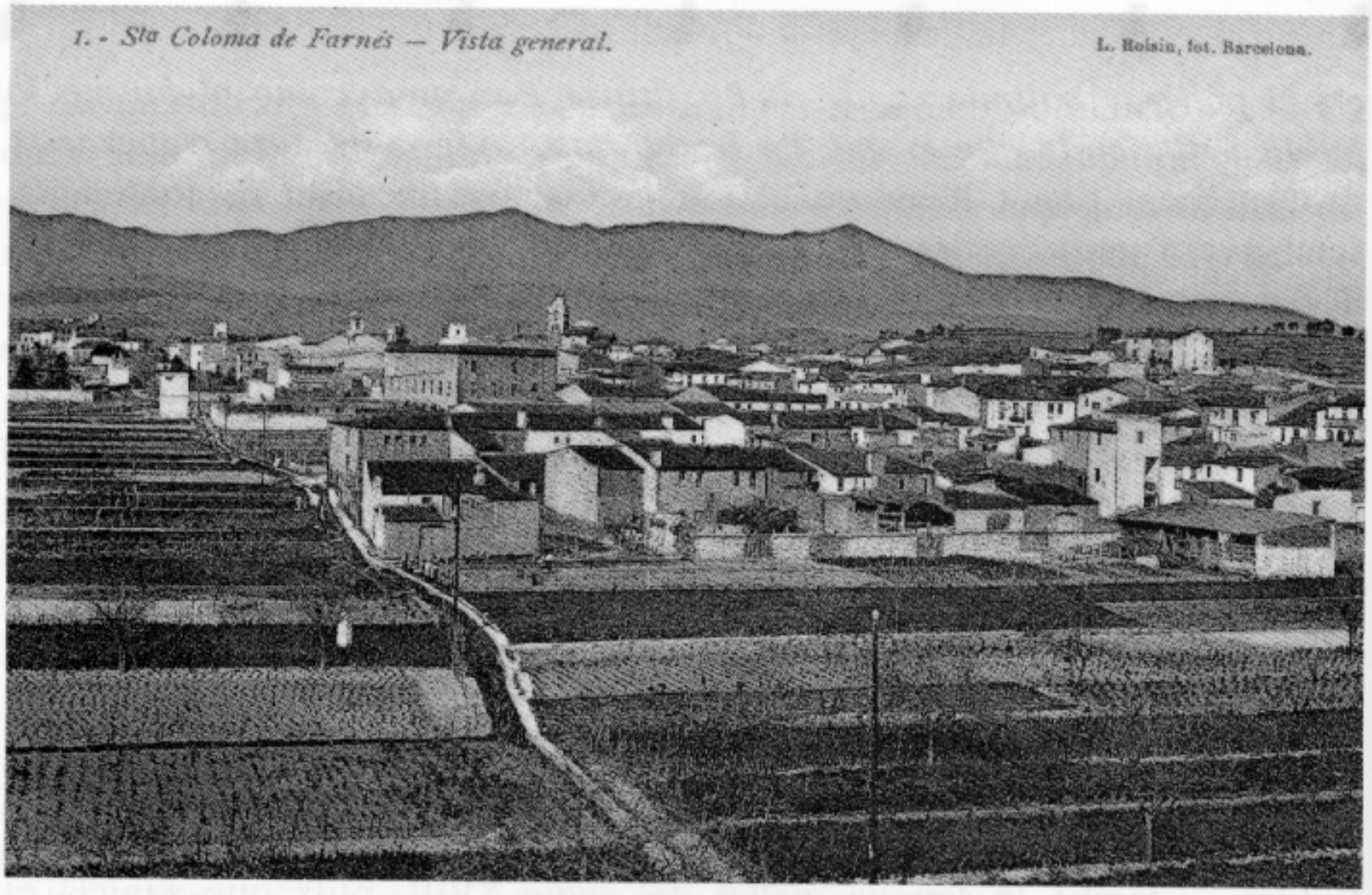
Com hem pogut llegir en el paràgraf suara transcrit, el contenciós semblava a punt de cloure i, com ja hem dit, malgrat que el procurador Bores creu que la baronessa els feia la guitza per tal de guanyar temps, som de l'opinió que la sentència reial de 23 de gener de 1755 prevalgué al final, a tots els efectes, i que la seva resolució ja no sofrí cap modificació.

* * *

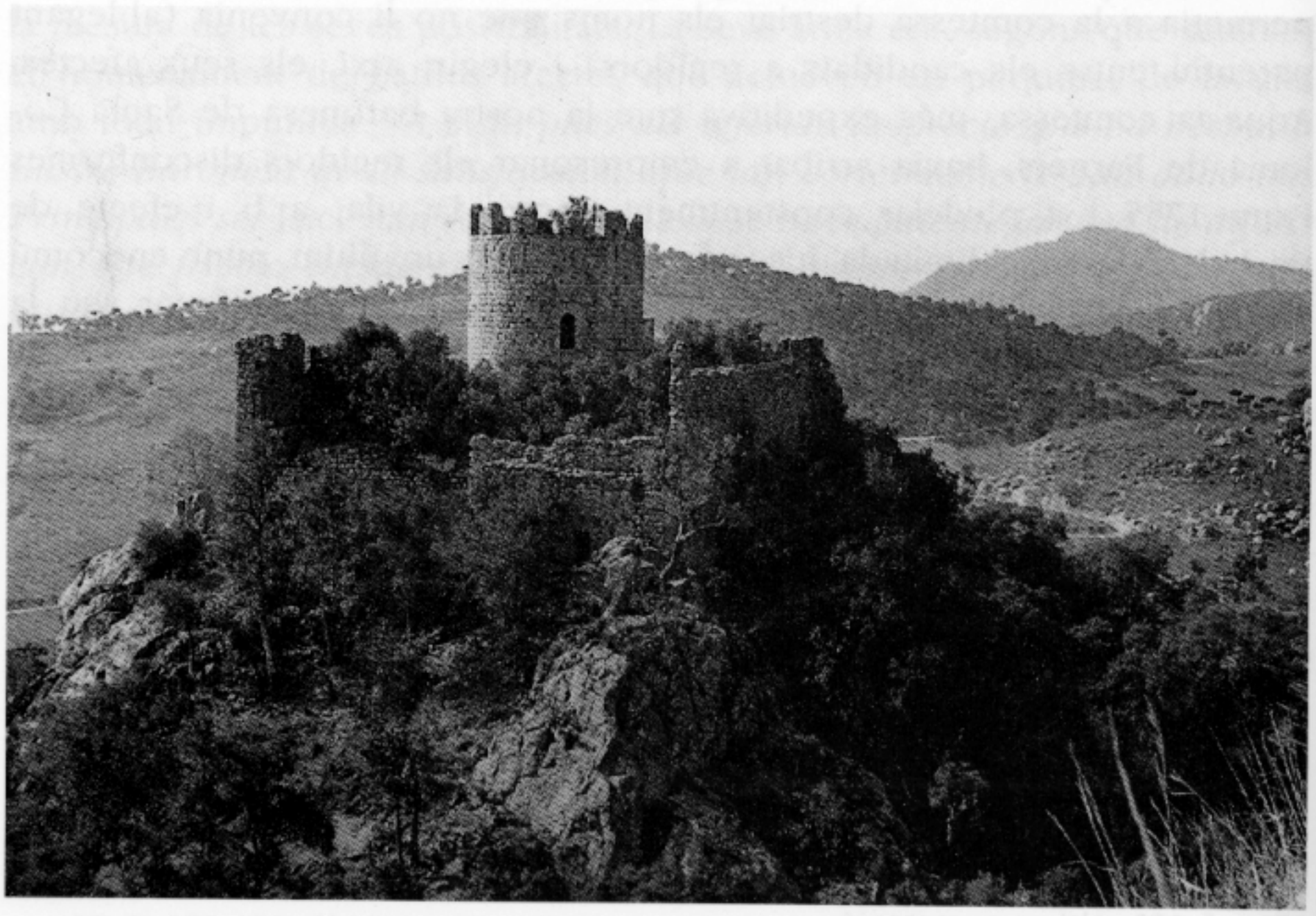
Com a colofó d'aquest treball, voldríem destacar el curiós que ens ha resultat constatar l'existència d'un contenciós de característiques extremadament similars al que comentem. Es tracta del que enfrontà els habitants d'una altra vila de Santa Coloma (la de Queralt), a la Conca de Barberà, amb el seu senyor baronial, també una dona, la comtessa de Santa Coloma, i també la segona meitat del segle XVIII, puix que s'inicià el 1762. La comtessa abusava de la prerrogativa d'elegir els regidors d'entre una proposta de vint-i-cinc noms, ja que en ser tants els noms i tan pocs els habitants de la vila, la lògica endogàmia que es donava a la localitat, permetia a la comtessa destriar els noms que no li convenia (al·legant parentiu entre els candidats a regidors) i elegir, així, els seus afectes. Aquesta comtessa, més expeditiva que la nostra baronesa de Santa Coloma de Farners, havia arribat a empresonar els regidors disconformes l'any 1755 i a pledejar constantment contra la vila, a fi i efecte de trasbalsar la seva limitada hisenda. Finalment, un últim punt en comú seria que també la comtessa de Santa Coloma, obtenia a favor seu la darrera sentència de la Reial Audiència.[29]

28. Al·legaciones de Pau Borés, procurador dels regidors, de 27 de gener de 1764, f. 181, última numeració.

29. J.M.Torras, *Els municipis...*, p. 218 i 219.

Panoràmica de la ciutat de Santa Coloma de Farners a inicis d'aquest segle. Foto L. Roisin. Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners

Vista del castell de Farners. Autor desconegut. Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners.